

01-02 Січень-Лютий 2019 року → Спочатку

Кримінальний процес: Вилучений урок

Опанас КАРЛІН,
партнер ESQUIRES, адвокат

Усі вилучені під час обшуку предмети і документи є «тимчасово вилученим майном», яке має бути арештоване або якнайшвидше повернуте власнику

Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (частина 7 статті 236 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України).

Ця норма, на жаль, традиційно інтерпретується у такий спосіб, що вилучені під час обшуку речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, не є тимчасово вилученим майном та перебувають у слідчого на законних підставах.

Проте цей висновок не відповідає дійсності з таких причин.

По-перше, це суперечило б законам формальної логіки. Цитована норма не містить жодних «засновків» (підстав) для висновку про правовий статус інших (які входять до переліку ухвали) речей та документів.

По-друге, системний аналіз норм чинного КПК України (статей 16, 100, 167, 168, 171, 234, 236) дає підстави для однозначного висновку про те, що вилучені під час обшуку речі та документи, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукування в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, також мають статус тимчасово вилученого майна, а тому мають бути якнайшвидше повернуті володільцю, якщо на них не накладено арешт.

Почнемо із принципів

Відповідно до частини 1 статті 16 КПК України позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом.

На підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення (частина 2 статті 16 КПК України).

Отже, принцип недоторканності права власності однозначно вказує на те, що без судового рішення у слідчого може перебувати лише тимчасово вилучене майно.

У цьому випадку йдеться про обов'язковість судової «перевірки правомірності володіння слідчим вилученим майном» (лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 9-49/0/4-17 від 12 січня 2017 року «Узагальнення про практику розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування»).

Крім того, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (частина 1 статті 234 КПК України).

Із вказаного законодавчого визначення сутності та мети обшуку необхідно виокремити два важливих висновки.

Перейдемо до висновків

Перший висновок: мета обшуку полягає у виявленні та фіксації відомостей і відшуванні майна, а не у вилученні предметів та документів (таку ідею висловлював, зокрема, к.ю.н. Олександр Торбас).

При цьому згідно з частиною 2 статті 168 КПК України тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Також «при обшуку слідчий, прокурор має право ... тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження» (частина 7 статті 236 КПК України).

Отже, вилучення майна під час обшуку є додатковою «опцією» (правомочністю) слідчого/прокурора. Однак статті, які це дозволяють, чітко визначають, що таке вилучення є тимчасовим (що цілком відповідає принципу, закладеному у статті 16 КПК України).

Другий висновок: окрім розшукуваних осіб, обшук покликаний виявляти, фіксувати і відшукувати винятково речові докази (ідея також запозичена у пана Торбаса).

Згідно з частиною 1 статті 100 КПК України речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, передбачених статтями 160—166 (тимчасовий доступ до речей і документів), 170—174 (накладення арешту на майно) цього Кодексу.

Отже, норма статті 100 КПК України надає чітку вказівку слідчому/прокурору щодо способів розпорядження майном (речовими доказами), вилученим під час обшуку: або накладти на нього арешт, або якнайшвидше повернути володільцю. Ця норма (і наведений спосіб її розуміння) також цілком узгоджується із принципом, закладеним у статті 16 КПК України, та відповідає вимогам КПК України щодо тимчасово вилученого майна.

Так, тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині 2 цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення (частина 1 статті 167 КПК України).

Згідно з частиною 5 статті 171 КПК України клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна має бути подане не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуте особі, в якій його було вилучено.

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої статтею 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна має бути подане слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуте особі, в якій його було вилучено.

Отже, системний аналіз наведених вище норм чинного КПК України (статей 16, 100, 167, 168, 171, 234, 236) дає підстави для однозначного висновку про те, що всі вилучені під час обшуку речі та документи (у тому числі ті, які входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку) набувають статусу тимчасово вилученого майна, а тому мають бути якнайшвидше повернуті володільцю, якщо на них не накладено арешт.

вул. Дегтярівська, 25а, літера «Л» 1 поверх
04119, м. Київ, Україна
Тел.: +380 44 495-27-27
Факс: +380 44 495-27-77